

Przemysław Żurawlew, Stanisław Czachorowski, Edyta Buczyńska

CHRUŚCIKI (*TRICHOPTERA*) OKOLIC PLESZEWA (WIELKOPOLSKA)

Caddisflies (*Trichoptera*) in the area of Pleszew (Wielkopolska)

ABSTRAKT: Praca prezentuje wyniki badań nad chruścikami (*Trichoptera*), jakie prowadzono w latach 2008–2014 na terenie powiatu pleszewskiego (711,94 km²). Spośród wykazanych 34 gatunków, najważniejsze było stwierdzenie gatunków rzadkich i tych umieszczonych na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce: *Hydropsyche modesta*, *Adicella reducta*, *Triaenodes detruncatus* i *Limnephilus bipunctatus*.

SŁOWA KLUCZOWE: *Trichoptera*, powiat pleszewski, *Triaenodes detruncatus*

ABSTRACT: The paper presents the results of research on caddisflies (*Trichoptera*) conducted in the years 2008–2014 in the area of Pleszew district (711.94 km²). Among the 34 species found the most significant was confirmation of rare species and species listed on the Red List of Threatened Species in Poland: *Hydropsyche modesta*, *Adicella reducta*, *Triaenodes detruncatus* i *Limnephilus bipunctatus*.

KEY WORDS: *Trichoptera*, Pleszew District, *Triaenodes detruncatus*

Chruściki (*Trichoptera*) zajmują ważne miejsce w sieci troficznej ekosystemów wodnych i lądowych, wykazują znaczne zróżnicowanie gatunkowe i zasiedlają bardzo różnorodne siedliska. Zarówno imagines, jak i larwy są źródłem pokarmu dla wielu zwierząt lądowych i wodnych. Powszechność występowania chruścików i wąskie spektra ekologiczne wielu gatunków są podstawą wykorzystywania ich jako organizmów wskaźnikowych dla oceny jakości siedlisk wodnych (Szczęsny i Majecki 2007). Ich niewielka plastyczność ekologiczna stanowi przyczynę zagrożenia wielu z nich, co znalazło odbicie w umieszczeniu aż 93 gatunków na Czerwonej Liście Zwierząt

i Zagrożonych w Polsce (Szczęsny 2002).

Wielkopolska należy do najstąbiej poznanych trichopterologicznie obszarów w Polsce, brak jest nawet danych z większości wielkopolskich obszarów chronionych (Czachorowski i Majewski 2003). Dotychczas badano w tym regionie chruściki Jeziora Kierskiego (Jakubisiakowa 1933, Rzóska 1935), okolic Wągrowca (Jakubisiakowa 1935), rzeki Wełny (Meybaum 1955), środkowej Wielkopolski (Jaskowska 1961) i Sierakowskiego Parku Krajobrazowego (Adamek i Czachorowski 2004).

Niniejsza praca dostarcza pierwszych danych o tych owadach z rejonu Południowej Wielkopolski, obszaru stosunkowo mocno

przekształconego rolniczo. Jest częścią szerszych badań nad fauną krajobrazów rolniczych Polski.

Teren badań

Materiał zebrano na obszarze powiatu pleszewskiego (711,94 km²), który znajduje się w południowo-wschodniej części województwa wielkopolskiego. Dominują tu użytki rolne, które zajmują ponad 65% jego powierzchni. Krajobraz obszaru ukształtowało zlodowacenie środkowopolskie. Fizjograficznie teren ten należy do regionu Nizina Południowowielkopolska, leżąc na pograniczu dwóch mezoregionów: Wysoczyzny Kaliskiej i Równiny Rychwalskiej, których granicę wyznacza dolina rzeki Proсны (Kon-dracki 2000). Oprócz tej rzeki odprowadzają tutaj swoje wody: Lutynia, Ner, Patoka, Giszka, Ciemna, Grabówka, Garbacz, Orla, Parowa Pilska, Błotnia i inne z reguły bezimienne ciek. Poza dużym zbiornikiem zaporowym w Gołuchowie (51,5 ha), brak tu większych akwenów, choć wiele – zazwyczaj niewielkich powierzchniowo – stawów znajduje się w licznych miejscowościach. W Kwileniu, Kowalewie, Lenartowicach i Nowej Wsi pod Pleszewem zlokalizowane są interesujące przyrodniczo glinianki, a w lasach rejonu Gizałek i Chocza torfowiska sfałnowe. Koło Taczanowa, Gołuchowa, Piekarzewa i Izbiczna znajdują się duże kompleksy leśne z dominującym dębem szypułkowym *Quercus robur*, natomiast koło Bogusławic, Grodziska, Zawidowic oraz w gminach Gizałki i Chocz rozległe bory sosnowe. Łąki i turzycowiska zachowały się nielicznie, głównie w dolinach Proсны, Lutyni i Neru (Anders et al. 1999, Żurawlew 2014).

Materiał i metody

Chruściki odławiano metodą na upatrzonego, dotyczy to zarówno larw, jak i imagines. Największą liczbę imagines

schwytano nad brzegami oraz pod mostami rzek i strumieni, nad rowami oraz przy zabudowaniach, gdzie zbierało je nawet z daleka światło, ponadto przy ekranie podczas odłowów motyli (*Lepidoptera*), a kilka okazów wpadło do pułapek Moerickego. Łącznie w latach 2008–2014 pozyskano 419 larw, 7 domków i 134 imagines, dodatkowo 14 imagines należących do 3 gatunków było obserwowanych lub sfotografowanych. Dziękujemy Eugeniuszowi Markiewiczowi za przekazanie imago ze stanowiska nr 33.

Stanowiska (w nawiasach numeracja kwadratów według systemu UTM)

[1] Popówek (BC94), rzeka Proсны; [2] Karmin (XT84), rzeka Lutynia; [3] Karminiek (XT84), rów; [4] Sośnica (XT84), rzeka Lutynia; [5] Lutynia (XT85), rzeka Lutynia; [6] Skrzypnia (XT85), rów; [7] Grab (XT86), rów; [8] Tomice (XT87), zbiornik okresowy; [9] Dobra Nadzieja (XT94), staw; [10] Ludwina (XT94), staw; [11] Sowina Błotna (XT94), rzeka Giszka; [12] Brzezcie (XT95), rzeka Ner; [13] Glinianki w Lenartowicach (XT95), obszar Natura 2000, glinianki; [14] Pleszew (XT95), ul. Kaliska, zabudowa miejska; [15] Pleszew (XT95), ul. Osiedlowa, zabudowa miejska; [16] Pleszew (XT95), ul. Poznańska, zabudowa miejska; [17] Pleszew (XT95), ul. Prokopowska, rów oraz przyległe nieużytki i zabudowa; [18] Pleszew (XT95), stawy na Plantach; [19] Zawady (XT95), rzeka Ner; [20] Chocz (XT96), strumień Błotnia; [21] Kwileń (XT96), rzeka Proсны i przyległa zabudowa; [22] Kwileń (XT96), strumień Błotnia; [23] Kwileń (XT96), glinianki; [24] Łęg (XT96), strumień Garbacz; [25] Ruda Wieczyńska (XT96), rzeka Proсны; [26] Żbiki (XT96), rów; [27] Żegocin (XT96), rów; [28] Żegocin (XT96), strumień Struga; [29] Kucharki (YT04), rzeka Ciemna; [30] Gołuchów (YT04), stawy w parku–arboretum; [31] Gołuchów (YT04), zbiornik zaporowy; [32] Bogusław (YT05), rzeka Proсны; [33] Piła (YT05), strumień Parowa Pilska; [34] Rokutów (YT05), rze-

ka Ner; [35] Tursko (YT05), rzeka Ciemna; [36] Orlina Duża (YT07), strumień.

Przegląd gatunków

ECNOMIDAE

Ecnomus tenellus (Rambur, 1842)

Stanowiska: 9, 14, 17. Materiał: 14 imagines.

HYDROPSYCHIDAE

Hydropsyche angustipennis (Curtis, 1834)

Stanowiska: 5, 20, 35. Materiał: 1 larwa, 11 imagines.

Hydropsyche modesta Navas, 1925

Stanowisko: 21. Materiał: 14 VII 2012, 2♂♂, 5 VIII 2012, 1♂, 20 V 2013, 1♂, 11 V 2014, 1♂. Trzy okazy zebrano z roślinności zielnej porastającej brzeg rzeki Proсны, a po 1 ex. ze ściany budynku i pułapki Moerickego. Gatunek znajduje się na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce w kategorii LC (Szczęsny 2002). Występuje w większości regionów Europy (Graf et al. 2008). W Polsce stwierdzany w centralnej i południowo-zachodniej części kraju.

Hydropsyche pellucidula (Curtis, 1834)

Stanowiska: 21, 32, 33. Materiał: 1 larwa, 4 imagines.

Hydropsyche sp.

Stanowiska: 12, 17. Materiał: 4♀♀ nieoznaczalne do gatunku.

POLYCENTROPODIDAE

Cyrnus trimaculatus (Curtis, 1834)

Stanowisko: 21. Materiał: 1 imago.

Holocentropus dubius (Rambur, 1842)

Stanowisko: 17. Materiał: 1 imago.

Holocentropus picicornis (Stephens, 1836)

Stanowisko: 17. Materiał: 1 imago.

Neureclipsis bimaculata (Linnaeus, 1761)

Stanowisko: 17. Materiał: 3 imagines.

Plectrocnemia conspersa (Cutris, 1834)

Stanowisko: 21. Materiał: 1 imago.

Polycentropus irroratus Curtis, 1835

Stanowisko: 17. Materiał: 2 imagines.

PSYCHOMYIIDAE

Psychomyia pusilla (Fabricius, 1781)

Stanowisko: 17. Materiał: 1 imago.

LEPTOCERIDAE

Adicella reducta (McLachlan, 1865)

Stanowisko: 17. Materiał: 7 VI 2012, 1♂. Okaz został odłowiony na ekranie podczas nocnych odłowów motyli. Środowiskiem była rolnicza, peryferyjna strefa miasta Pleszewa z przyległym rowem. Gatunek znajduje się na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce w kategorii LC (Szczęsny 2002). Gatunek o północnoeuropejskim i pontyjskim wzorcu rozmieszczenia (Graf et al. 2008).

Athripsodes aterrimus (Stephens, 1836)

Stanowiska: 17, 30. Materiał: 2 imagines.

Athripsodes cinereus (Curtis, 1834)

Stanowisko: 32. Materiał: 6 larw.

Mystacides longicornis (Linnaeus, 1758)

Stanowisko: 31. Materiał: 2 imagines.

Mystacides nigra (Linnaeus, 1758)

Stanowiska: 10, 32. Materiał: 2 imagines.

Oecetis furva (Rambur, 1842)

Stanowisko 30. Materiał: 1 imago.

Triaenodes detruncatus (Martynov, 1924)

Stanowisko: 21. Materiał: 22 VI 2014, 3♂♂. Owady odłowiono pośród roślinności zielnej na brzegu rzeki Proсны. Gatunek umieszczony na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce w kategorii LC (Szczęsny 2002). W Polsce stwierdzony do tej pory tylko w Puszczy Białowieskiej (Mohammad et al. 1987) i na Pojezierzu Litewskim (Majecki et al. 2007, Buczyńska

i Buczyński 2014). Gatunek o środkowo- i północnoeuropejskim rozmieszczeniu (Graf et al. 2008).

BRACHYCENTRIDAE

***Brachycentrus subnubilus* Curtis, 1834**

Stanowisko: 21. Materiał: 6 imagines.

LIMNEPHILIDAE

***Anobolia furcata* Brauer, 1857**

Stanowiska: 1, 2, 4, 6, 11, 12, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 36. Materiał: 324 larwy, 4 domki i 41 imagines.

***Halesus digitatus* (Schrank, 1781)**

Stanowiska: 12, 20, 25. Materiał: 4 larwy, 8 imagines.

***Halesus tessellatus* (Rambur, 1842)**

Stanowiska: 20, 34. Materiał: 2 larwy, 3 imagines.

***Ironoquia dubia* (Stephens, 1837)**

Stanowiska: 6, 20. Materiał: 8 larw, 1 domek, 2 imagines.

***Limnephilus bipunctatus* Curtis, 1834**

Stanowisko: 7. Materiał: 14 V 2010, 1♂ odłowiony nad śródłukowym rowem. Gatunek o północnoeuropejskim wzorcu rozmieszczenia (Graf et al. 2008).

***Limnephilus extricates* McLachlan, 1865**

Stanowisko: 21. Materiał: 1 imago.

***Limnephilus flavicornis* (Fabricius, 1787)**

Stanowiska: 15, 18, 21. Materiał: 3 imagines.

***Limnephilus fuscicornis* Rambur, 1842**

Stanowisko: 21. Materiał: 1 imago.

***Limnephilus griseus* (Linnaeus, 1758)**

Stanowiska: 8, 9, 30. Materiał: 10 larw, 1 domek, 2 imagines.

***Limnephilus lunatus* Curtis, 1842**

Stanowiska: 6, 11, 20, 29. Materiał: 63 larwy, 1 domek.

***Limnephilus nigriceps* (Zetterstedt, 1840)**

Stanowisko: 18. Materiał: 3 imagines.

***Limnephilus politus* McLachlan, 1865**

Stanowisko: 30. Materiał: 2 imagines.

PHRYGANEIDAE

***Agrypnia pagetana* Curtis, 1835**

Stanowiska: 13, 21. Materiał: 2 imagines.

***Agrypnia varia* (Fabricius, 1793)**

Stanowisko: 17. Materiał: 2 imagines.

***Oligostomis reticulata* (Linnaeus, 1767)**

Stanowiska: 3, 16, 17, 24, 26, 27. Materiał: 12 imagines.

Podsumowanie

Łącznie na terenie powiatu pleszewskiego stwierdzono w latach 2008–2014 obecność 34 gatunków chrzączek. W wodach płynących lub w ich sąsiedztwie zanotowano 24 gatunki, a w/przy wodach stojących odłowiono 11 gatunków. Po uwzględnieniu charakterystyki ekologicznej larw można stwierdzić, że najczęściej gatunków związanych z wodami płynącymi zasiedlało rzeki (21 gatunków), a ponadto strumienie (8 gatunków) i rowy (3 gatunki). Fauna rzeczna wydaje się typowa dla małych rzek nizinnych i pojeziernych, jednak w odróżnieniu od podobnych rzek Pojezierza Mazurskiego brak jest *Hydropsyche siltalai*, a występuje *H. modesta*. Spośród wód stojących – ze stawami było związanych 9 gatunków, z gliniankami 2 gatunki, a ze zbiornikiem zaporowym i okresowym zastoiskiem po 1 gatunku. Do gatunków związanych z jeziorami zaliczono: *Holocentropus dubius*, *H. picicornis* i *Agrypnia varia*, które złowiono do światła – imagines przyleciały do zabudowań, najprawdopodobniej ze znacznej odległości. Pozostałymi gatunkami, które odłowiono tylko do światła były: *Neureclipsis bimaculata*, *Adicella reducta*, *Polycentropus irroratus* i *Psychomyia pusilla* – trudno ustalić z jakiego

stanowiska pochodziły – stosunkowo blisko, bo w odległości ok. 200 m przepływał tylko śródpolny rów.

Najważniejsze faunistycznie było wykazanie gatunków rzadkich i tych umieszczonych na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce (Szczęsny 2002): *Hydropsyche modesta*, *Adicella reducta*, *Trianodes detruncatus* i *Limnephilus bipunctatus*. Liczba gatunków, które tutaj występują

jest zapewne znacznie większa, tym bardziej, iż omawiany obszar jest dość zróżnicowany środowiskowo, a nie badano dotąd torfowisk sfagnowych, starorzeczy i źródlisk. Warto wspomnieć, iż na nieodległych od terenu badań stanowiskach w Południowej Wielkopolsce stwierdzono 6 innych gatunków chruścików (S. Czachorowski, P. Żurawlew, dane niepubl.).

LITERATURA

- ADAMEK H., CZACHOROWSKI S. 2004. Chruściki (Trichoptera) Sierakowskiego Parku Krajobrazowego – wyniki wstępnych badań. Biul. Parków Kraj. Wielkop. 10(12): 199-202.
- ANDERS P., GULCZYŃSKI A., JACKOWSKI J. 1999. Powiat pleszewski. Wielkopolska Biblioteka Krajoznawcza Nr 24. Wyd. WBP, Poznań.
- BU CZYŃSKA E., BU CZYŃSKI P. 2014. Caddisflies (Trichoptera) of the polish part of the Lithuanian lake district: new data, state of knowledge and research perspectives. Acta Biologica 21: 37-56.
- CZACHOROWSKI S., MAJEWSKI T. 2003. Stan poznania chruścików (*Trichoptera*) obszarów chronionych Polski. Roczn. Nauk. PTPN „Salamandra” 7: 167-181.
- GRAF W., MURPHY J., DAHL J., ZAMORA-MUNOZ C., LÓPEZ-RODRIGUES M. J. 2008. Trichoptera. In: SCHMIDT-KLOIBER A., HERING D. (Eds.). Distribution and ecological preferences of European freshwater organisms. Sofia Pensoft Pub.
- JAKUBISIAKOWA J. 1933. Chruściki Jeziora Kierskiego. Prace Kom. Mat.–Przyr. PTPN, Poznań, 6, seria B.
- JAKUBISIAKOWA J. 1935. Chruściki wód przejściowych okolic Wągrowca. Pam. Zj. Lek. i Przyr. Pol., Poznań, I.
- JASKOWSKA J. 1961. Chruściki (Trichoptera) środkowej Wielkopolski. Fragmenta faun. 8, 39: 1-54.
- KONDRACKI J. 2000. Geografia regionalna Polski. PWN, Warszawa.
- MAJECKI J., MAJECKA K., POPIELSKA A. 2007. Chruściki (Trichoptera) rzeki Czarna Hańcza. In: GWOŹDZIŃSKI K. (Ed.). Bory Tucholskie i inne obszary leśne, ochrona, monitoring, edukacja. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego: 309-319.
- MEYBAUM B. 1955. Chruściki dolnej Welfny. Spraw. PTPN, Poznań.
- MOHAMMAD B., MAJECKI J., TOMASZEWski C. 1987. The caddis flies (Trichoptera) of the primeval forest in Białowieża. In: BOURNAUD M., TACHET H. (Eds.). Proceedings of the 5th International Symposium on Trichoptera Lyon, France, 21–26 July, 1986. Dr. W. Junk Publisher, Dordrecht: 97-101.
- RZÓSKA J. 1955. Badania nad ekologią i rozmieszczeniem fauny brzeżnej dwu jezior Polski. Prace Kom. Mat.–Przyr. PTPN, Poznań, seria B., 7(6): 1-152.
- SZCZĘSny B. 2002. Chruściki Trichoptera. In: GŁOWACIŃSKI Z. (Ed.). Czerwona Lista Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków: 76-79.
- SZCZĘSny B., MAJECKI J. 2007. Chruściki (Trichoptera). In: BODGANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (EdS.). Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa: 387-397.
- ŻURAWLEW P. 2014. Niezwykła przyroda powiatu pleszewskiego. Starostwo Powiatowe w Pleszewie, Pleszew.

Summary

In the area of Pleszew District (711.94 km²) in the years 2008–2014 34 species of caddisfly (Trichoptera) were found. Harvesting included 419 larvae, 7 caddisfly houses and 134 imagines, while further 14 imagines belonging to 3 species were observed or photographed. In or by flowing waters 24 species were found while 11 species were caught in or by stagnant water bodies. With consideration of ecological characteristics of the larvae it may be stated that the majority of species related to flowing waters inhabited rivers (21 species), streams (8 species) and ditches (3 species). As far as stagnant water bodies are concerned, 9 species were related to ponds, 2 species were connected with clay pit ponds, while 1 species were related to each of the dam reservoirs and periodic still water bodies. The lake species included: *Holocentropus dubius*, *H. picicornis* and *Agrypnia varia*, which were caught by light – imagines flew to buildings most likely from considerable distances. From the faunistic point of view the most significant was determination of rare species and those Red Listed for Poland: *Hydropsyche modesta*, *Adicella reducta*, *Trienodes detruncatus* i *Limnephilus bipunctatus*. The number of species living there is most likely much bigger, the more so when considering the fact that the area is environmentally diverse and so far no research has been conducted on the sphagnum peat bogs, old river beds and river heads.

Adresy autorów:

Przemysław Żurawlew
Kwileń 67a, 63–313 Chocz
e-mail: grusleon@gmail.com

Stanisław Czachorowski
Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska
Wydział Biologii i Biotechnologii, UWM w Olsztynie
Plac Łódzki 3, 10–089 Olsztyn
e-mail: czachor@moskit.uwm.edu.pl

Edyta Buczyńska
Katedra Zoologii, Ekologii Zwierząt i Łowiectwa UP
ul. Akademicka 13, 20–031 Lublin
e-mail: edyta.buczynska@gmail.com